

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ЧЖУ ЦЗІНТАО

УДК 811.111'221:81'221

ПАРЕМІЇ З СЕМАНТИКОЮ ПРОГНОЗУ
В КИТАЙСЬКІЙ І РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ:
ЛІНГВОСЕМІОТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному лінгвістичному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Серякова Ірина Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
проректор з навчально-виховної та міжнародної роботи,
кафедра германської і фіно-угорської філології,
професор кафедри

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Іваницька Наталія Борисівна,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського торговельно-економічного університету,
кафедра іноземної філології і перекладу,
завідувач кафедри

кандидат філологічних наук, доцент
Комісаров Костянтин Юрійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
кафедра мов і літератур Далекого Сходу
і Південно-Східної Азії, докторант кафедри

Захист відбудеться "30" червня 2017 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої
ученої ради Д 26.053.26 в Національному педагогічному університеті імені
М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Тургенєвська 8/14

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий "29" травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої ученої ради

Т.С. Толчесва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена виконанню логіко-семіотичної реконструкції смислової і структурної організації паремій із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах (за типами модельованих ситуацій), а також предметно-образна реконструкція (за типами реалій).

Сучасна лінгвосеміотика розвивається на основі тісних контактів із *лінгвокультурологією* (Н.Д. Арутюнова, В.В. Воробйов, В.І. Карасик, В.В. Красних, В.А. Маслова, В.М. Телія, Тань Аошуан, Чженлін Цуй та ін.), *когнітивною лінгвокомпаративістикою* (Л.П. Дронова, А.В. Корольова, Ю.С. Степанов, М.В. Eysenk, G. Gyögy, E. Sweetser та ін.), *когнітивною ономазіологією* (О.Л. Березович, О.С. Кубрякова, О.А. Селіванова та ін.), *етнофразеологією* (М.Ф. Алефіренко, Є. Бартмінський, В.М. Мокієнко, В.Л. Пирогов, О.В. Тищенко, М.О. Шутова та ін.), оскільки основним об'єктом вивчення в цих науках, як і в першій, є мовний знак (С.С. Єрмоленко, І.І. Серякова та ін.), але розглядуваний із різних аспектів. Проте, спільною позицією представників указаних напрямів є важливість дослідження *механізмів мотивації мовного знака* (О.Л. Березович), *реконструкція первинного мотиву* одиниць номінації (С.М. Толстая), серед яких найбільш дискусійними залишаються ті, що є продуктами колективного досвіду і зберігають у своїй семантиці культурний компонент: релігійно-міфологічні погляди, фрагменти ритуальної поведінки, обрядово-культові релікти (В.В. Жайворонок, О.В. Тищенко та ін.), а головне, – здатність людини до таких дій, як передбачення, прогноз, забобони тощо.

Окреслені культурно-етнічні сфери, в яких жила і продовжує жити людина, послужили джерелами лінгвокультурної мотивації мовних знаків, актуалізувавши в їх семантичній структурі образний і символічний компоненти (М.Е. Рут). Це найбільш характерне для фразеологічних номінацій, адже основою їх мотивованості є внутрішня форма, яка розглядається як обов'язкова образно-смислова характеристика фразеологічного знака (І.Ф. Заваринська). Широкий контекст символіки й семантики компонентів фразеологізмів впливає на їхню трансформацію з двокомпонентних словосполучень у структуру речення і, у такий спосіб, дає змогу розглядати їх як фразеологізми-прислів'я, або *паремійні одиниці* (Г.Л. Пермьков).

У китайській фразеології паремійні одиниці теж пов'язують із різними класифікаціями стійких висловів і виділяють: Суюй (俗语) – приказки народного походження; Яньюй (谚语) – прислів'я (О.О. Корнілов, Ма Гофань); Сехоууй (歇后语) – усічені вислови (В.І. Горелов, М.Г. Прядохін, Л.І. Прядохіна); Гуаньюньюй (惯用语) – звичні вислови; 谚语 – прислів'я, 俗语 – приказки; Ченьюй (成语) – ідіоми, побудовані за нормами давньокитайської мови (Ма Гофань).

Паремійні одиниці (гр. *παροιμία*) – прислів'я та приказки – вже неодноразово підлягали дослідженню в зіставному аспекті на матеріалі різних мов: японської, англійської, української та російської (В.Л. Пирогов); німецької та лезгинської (І.М. Залова); російської, німецької та кабардино-черкеської (Б.Г. Кашароков); французької, англійської та російської (С.С.-А. Юсупова); української та італійської

(О.О. Близнюк); німецької, англійської, української та російської (Н.В. Маштакова), а також російської і китайської (Н.І. Коновалова, Цзян Шань та ін.).

Паремії, як і фразеологізми, мають досить глибоку традицію вивчення, залишивши при цьому ще чимало не вирішених питань, які, перш за все, стосуються джерел їх лінвокультурної інформації і мотивації. Відкритим є питання і про групу паремійних одиниць із семантикою прогнозу / передбачення, які розглядалися в розряді *народних прикмет* (К.Р. Вагнер, Т.А. Погрібна, О.Є. Тонкова), *календарних паремій* (С.С. Єрмоленко), *прислів'їв із семантикою прикмет* (Н.В. Маштакова), *прислів'їв із прогностичною функцією* (О.Г. Павлова) тощо.

Загальною проблематикою в цій дискусії є визначення лінгвокогнітивної, насамперед, лінгвосеміотичної природи паремій, що є структурами свідомості носіїв різних мов, які відображають їх здатність передбачати / прогнозувати події та явища навколишнього світу, транслуючи наступним поколінням (Н.В. Маштакова). Виходячи з такої постановки проблеми, постає ще одне питання, які ж сфери навколишнього буття послужили джерелами лінгвокультурної інформації і мотивації паремійних знаків, у внутрішній і зовнішній формі яких семіотизована семантика прогнозу?

Китайська й російська культури мають різні витoki. У формуванні російської національної культури важливу роль відіграло християнство, а особливо, язичництво. Китайська ж культура спирається на даосизм, буддизм і конфуціанство. Очевидно, це є поясненням того, що китайські паремійні одиниці здебільшого сягають давніх текстів істориків, філософів, письменників, поетів і відображають у китайській мові тисячолітні традиції китайського народу. У російській культурі – це, як правило, фольклор, ритуали, магія, обряди, вірування, міфологія, релігія і т.ін.

Реконструкція лінгвосеміотичної природи паремій із семантикою прогнозу передбачає їх розгляд як знаків ситуацій, що входять до когнітивної бази мовного колективу і є ментальними корелятами між предметом, явищем і образом їх представленням, відкриваючи при цьому нові перспективи для міждисциплінарного вивчення (Г.Л. Пермяков). Паремії відображають предметний і непередметний світ у знакових формах, а тому суттєвою є не стільки їх зовнішня образність, скільки те, яку життєву ситуацію вони моделюють (В.Л. Пирогов).

Актуальність теми дисертації пов'язана з новими підходами до аналізу мови як способу трансляції національної культури, розкриття особливостей менталітету етносів шляхом реконструкції тих мовних утворень, які акумулювали у своїй семантиці культурні релікти різних народів: вірування, забобони, прикмети, прогнози тощо. У зв'язку з цим актуальним видається здійснення лінгвосеміотичної реконструкції паремійних одиниць із семантикою прогнозу в різноструктурних мовах, яка дасть змогу виявити, перш за все, відмінності у способах відображення культурних артефактів у свідомості представників китайської і російської традицій, зумовлені джерелами мотивації семантики прогнозу в паремійних знаках китайської і російської мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Київського національного лінгвістичного університету в рамках фундаментального наукового проекту, виконуваного за рахунок фонду Державного Бюджету України "Мови

світу: генезис, таксономія, функціонування у сінхронії и діахронії" (державна реєстрація № 0115U002513, наказ № 1243 МОН України від 31.10.2014 р).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 13 від 29.02.2016 р).

Мета дисертаційної роботи полягає у виконанні лінгвoseміотичної реконструкції зовнішньої, внутрішньої форми та джерел образності паремій із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- сформулювати теоретичні положення дисертації, пов'язані з питаннями лінгвoseміотичної природи паремій із семантикою прогнозу, їх статусу як ментальних утворень;

- уточнити визначення паремій із семантикою прогнозу як мовних і культурних знаків;

- розробити комплексну методику лінгвoseміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах;

- здійснити логіко-семіотичну реконструкцію смислової і структурної організації паремій із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах за типами модельованих ситуацій із залученням процедури фреймового моделювання;

- виконати предметно-образну реконструкцію паремій із семантикою прогнозу за типами представлених реалем – джерел прогнозу та їх образним віддзеркаленням у свідомості носіїв китайської і російської мов;

- виявити загальні тенденції у лінгвокогнітивній природі паремій із семантикою прогнозу, а також відмінності в реконструйованих національно-культурних паремійних варіантах, в їх мотивації і джерелах лінгвокультурної інформації (образності) в китайській і російській мовах.

Об'єкт дослідження – паремії із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах.

Предмет дослідження – логіко-семіотична реконструкція паремій із семантикою прогнозу як знаків і моделей ситуацій прогнозу та предметно-образна реконструкція ключових слів-компонентів (реалем) – мотиваторів семантики прогнозу в китайській і російській мовах.

Фактичний матеріал для дослідження відібрано з фразеологічних і тлумачних словників, спеціальних лінгвокультурологічних і довідкових джерел, а також із лексикографічних та етнографічних фондів прислів'їв і приказок китайської і російської мов (назви наведено у "Списку лексикографічних джерел" – стор. 196 дисертації). З указаних джерел відібрано паремії із семантикою прогнозу (241 од. – в китайській мові і 314 – в російській, представлені в додатках (стор. 198 дисертації)), в яких відображені культура, побут, народні та релігійні обряди і звичаї, забобони, вірування, передбачення й сільськогосподарські цикли народних календарів, складених китайцями й росіянами.

Специфіка теми дисертації, сформульовані завдання та її матеріал зумовили комплексний підхід до вибору **методів дослідження**, серед яких: загальнонаукові (*описовий метод* застосовано для класифікації та інтерпретації структурних, семантичних і функціональних характеристик паремійних одиниць із семантикою прогнозу) і спеціальні лінгвістичні (*метод лінгвoseміотичного моделювання* – для

конструювання інваріантно-варіантних моделей паремій у китайській і російській мовах, в яких закодована семантика прогнозу.

Методика фреймового моделювання дала змогу представити інваріантно-варіантні моделі паремійних знаків як фрейми-сценарії прогнозу. *Метод семантико-мотиваційної реконструкції* застосовано для відновлення джерел мотивації (лінгвокультурної інформації) прогнозу, відображених у семантиці реалем-компонентів паремійних одиниць у кожній із мов. Для виконання предметно-образної реконструкції додатково залучено *компонентний аналіз*, який сприяв розкриттю як джерел образності реалем – компонентів паремій із семантикою прогнозу, так і механізмів трансформації архетипної символіки прогнозу в стереотипно-образну в готових паремійних конструкціях; *зіставно-типологічний метод* дозволив визначити закономірності й відмінності у процесах відображення символіки прогнозу у свідомості носіїв китайської і російської мов; за *tertium comparationis* у роботі обрано мотив "прогноз", який є інваріантним по відношенню до його варіантних реалізацій, а також інваріантний тип моделі прогностичних одиниць.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації *вперше визначено* когнітивні механізми знакоутворення паремій із семантикою прогнозу: 1) мотивованість – наявність мотиву (народної прикмети) для процесу найменування ситуації, пов'язаної з прогнозом, що зберігає культурний код; 2) ситуативність – здатність паремій як знаків позначати й моделювати життєві ситуації, в яких міститься прогноз; 3) асоціативність – здатність знакопаремій відображати зв'язки між народними прикметами, забобонами й явищами природи; 4) варіантність – здатність як цілих паремійних знаків, так і їх ключових слів функціонувати в декількох варіантах; 5) прогностична формульність (якщо є (немає) А – буде (не) буде В; якщо зробити (не зробити) А – настане (не настане В)); 6) темпоральність – основна здатність паремійних знаків прогнозувати майбутнє.

Уперше паремійні одиниці з семантикою прогнозу китайської і російської мов реконструйовані у двох смислових планах: 1) логіко-семіотичному (як знак і модель логічної ситуації) і 2) в реалемному (як образно-смисловий або культурний знак, тематичні елементи якого відображають цю модель).

Сконструйована знаково-символічна модель паремійних одиниць із семантикою прогнозу УМОВА – НАСЛІДОК, яка представлена 4 ФСГ: 1) ФСГ "Прогноз погоди за небесними явищами"; 2) ФСГ "Прогноз погоди по вітру", 3) ФСГ "Прогноз погоди по хмарах, сонячній або похмурій погоді й дощам"; 4) ФСГ "Прогноз погоди за фізичними об'єктами", кожна з яких є одним із доміантних фреймів-сценаріїв прогнозу: локативним (ЩО (ХТО) [наявний, з'являється, проявляється] ДЕ – ДО ЧОГО); темпоральним (ЩО (ХТО) [наявний, з'являється, проявляється] КОЛИ – ДО ЧОГО); атрибутивним (ЩО (ХТО) [має будь-яку] ОЗНАКУ – ДО ЧОГО); ідентифікаційним (ЩО (ХТО) [спостерігається, відбувається] – БУДЕ (станеться, відбудеться, очікується) ЩО); акціональним (ХТО [робить] ЩО – БУДЕ (станеться, здійсниться) ЩО), характерним лише для 4 ФСГ, побудованої за моделлю АКЦІЯ – РЕАКЦІЯ.

Установлено основну логіко-синтаксичну відмінність у структурі фреймових моделей, яка полягає у переважанні полівершинних і політермінальних фреймів у китайській мові і моновершинних і, відповідно, монотермінальних – у російській.

Виявлено, що паремійні знаки в китайській мові є гештальт-структурами, а в російській – статичними фреймами. Характерною рисою китайської прогностичної свідомості є нерозчленованість і синтез (картинка), а російської – дискретність фрагментів навколишнього світу у процесі спостереження за його об'єктами і суб'єктами. *Реконструйовано* джерела образності паремійних знаків у сфері спостереження – вершинній частині фреймів, що є реалемами китайської і російської культур з таких сфер, як селянський побут, артефакти матеріальної культури (китайські палички для їжі), рослинний світ (тунгове дерево, бамбук – у китайських пареміях, горобина, дуб – у російських), тваринний світ (цилінь – у китайських пареміях, тенетники – у російських), на основі спостережень за якими складався прогноз.

Установлено тенденцію до частішого вжитку порівняльних конструкцій для вираження образності в китайській мові, де еталоном експліцитного порівняння служили, як правило, денотати, і до кількісної переваги метафор – в російській мові, де еталоном латентного порівняння були сигніфікати.

Практичне значення одержаних результатів пов'язане з тим, що їх можна використовувати в зіставно-типологічних дослідженнях з проблем фразеології, етнолінгвістики, лінгвокультурології, у лексикографічній практиці, а також у викладанні навчальних дисциплін лінгвокраїнознавчого і культурологічного циклів. Практичне значення роботи вбачаємо і в тому, що її фактичний матеріал може бути використаний при укладанні лінгвокультурологічного словника прислів'їв різноструктурних мов.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації апробовані на *шести* міжнародних конференціях: “Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс” (Київ, 2014), “Україна і світ: діалог мов і культур” (Київ, 2016), “Мови і писемності Далекого Сходу: нові парадигми і тенденції” (Київ, 2016), “Сучасні тенденції розвитку світового і вітчизняного туризму” (Київ, 2016), “Проблеми мовної особистості: лінгвістика та лінгводидактика” (Київ, 2016), “Наука без кордонів – розвиток у XXI столітті” (Будапешт, 2016).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи викладено у *восьми* публікаціях: у *п'яти* статтях, надрукованих у фахових виданнях України, в *одній* статті – у виданні, яке включено до міжнародних каталогів наукометричних баз (РІНЦ, CiteFactor, Research Bible), в *одній* статті – в періодичному виданні іншої держави, в тезах доповіді *однієї* наукової конференції.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожної з них, висновків, списку використаної літератури (213 позицій, з яких 34 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (16 позицій), додатка у вигляді таблиць китайських і російських паремій із семантикою прогнозу. Повний обсяг дисертації – 250 сторінок, основний зміст викладено на 173 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

У **першому розділі "Когнітивні засади вивчення лінгвoseміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу в компаративістиці"** наведено погляди вчених щодо поняття "прогноз" із філософських, наукових і міфолого-релігійних позицій, на основі синтезу яких запропоноване найбільш оптимальне його визначення з орієнтацією на паремійні одиниці; особливу увагу приділено аналізу ключового терміна дисертації – "реконструкція", перш за все, в новому його розумінні, пов'язаному з таким поняттям, як мотивація в когнітивно-ономасіологічному висвітленні.

Ключовим положенням у розробці теоретичних засад дисертації є антропоцентричний фактор, який зумовлює розгляд мовних знаків із орієнтацією на людину, сфери її життя, побуту, традицій різних етноколективів і т.ін. Саме за допомогою паремійних одиниць як фразеознаків у широкому їх витлумаченні (Г.Л. Пермяков, В.Л. Пирогов) реконструюється мовна картина світу етносу, символічний сімболарій культури (О.П. Левченко).

Теоретичні основи вивчення лінгвoseміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу в сучасній компаративістиці базуються на положеннях таких наук, як 1) *футурологія* (І.В. Бестужев-Лада, В.Г. Виноградов, Г. Кребер та ін.) – сфера наукової діяльності, пов'язана з вивченням майбутнього, яка у своєму становленні пройшла два етапи з характерними для кожного напрямками: езотеричним, релігійним, астрологічним, філософсько-науковим; 2) *прогностика* – наука, що виділилася з футурології, ґрунтуючись на філософсько-наукових засадах вивчення прогнозування, яке, незважаючи на його філософсько-науковий характер (соціальний прогноз – О.В. Готнога, науково-технічний прогноз – Е. Янч, економічний прогноз – Г. Тейл тощо), будується на різних формах передбачення, зокрема астрологічних; 3) *лінгвопрогностика* (Л.В. Валєєва, А.О. Князєва, І.О. Лопатина та ін.) – особлива галузь психолінгвістики, що перебуває у стадії розробки, об'єктом спостереження якої є мовні засоби вираження прогнозу і способи його відображення у свідомості представників певної культури.

Футурологія – це наука, що вивчає інтуїтивне (езотеричне й релігійне) передбачення майбутнього, а прогностика – філософсько-наукове. Виходячи з цього, під *прогнозом* у дисертації розуміємо синергетичну інформаційну унікальну систему, що представляє ієрархію інтуїтивного і логічного підходів до розпізнавання та використання прогностичних знань, в якій органічно поєднуються афективна поведінка, творче начало й наукова практика. Джерелами прогнозу є два поняття: "прикмета" і "повір'я", що виконують свої функції у зв'язку з моделюванням різних ситуацій. Так, ситуація спіритичний сеанс відображає сценарій міфолого-магічного ритуалу і пов'язана з повір'ями як компонентами моделі передбачення. А ситуація спостереження над явищами природи, над поведінкою тварин, над астрономічними об'єктами та її результати відображені в моделі прикмет як артефактів передбачення у значенні прогнозу.

Народні прикмети стали об'єктом аналізу в пареміології (Н.В. Маштакова, Г.Л. Пермяков, В.К. Харченко, М.М. Фаттахова та ін.), де їх визначають як клішовані вислови з домінантною прогностичною функцією, в основу знакоутворення яких покладений зв'язок між явищами природи, властивостями предметів і подіями людського життя.

Семіозіс (процес знако- утворення/позначення) паремій із семантикою прогнозу, що розглядаються як народні прикмети, відображає і науковий характер втілення передбачення, виходячи з якого прогноз визначається як імовірне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища в майбутньому і (або) про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення, й інші форми не наукового передбачення, зокрема, передчуття, співвідносні з формами забобонів.

Паремія як знак є однією з форм вираження передбачення, заснованого і на народних прикметах, і на забобонах, оскільки в ній змодельована певна повторювана ситуація, наслідки якої перевірено часом і досвідом поколінь, а тому семіотизовано як прогноз. До когнітивних механізмів знакоутворення паремій із семантикою прогнозу відносимо: 1) *мотивованість*; 2) *ситуативність*; 3) *асоціативність*; 4) *варіантність*; 5) *прогностичну формульність*; 6) *темпоральність*, характеристика яких представлена в рубриці "наукова новизна одержаних результатів".

Лінгвосеміотична реконструкція паремійних утворень із семантикою прогнозу як одиниць, що демонструють здатність людини прогнозувати майбутнє, передбачає аналіз вищеназваних механізмів, що дозволяють реконструювати інваріантну ситуацію прогнозу, що є синкретою і включає обсяг знань носіїв мови і культури про цю ситуацію, вербалізованих у паремійних варіантах. Останні, у свою чергу, реконструйовано шляхом аналізу значення і форми ключових слів, що входять до їх складу.

Попереднє вивчення прогнозування як філософсько-наукової проблеми, яка пройшла етапи становлення від езотеричного періоду через міфолого-релігійний і астрологічний, дає підстави припустити, що майбутнє в мовній свідомості китайців пов'язане з осмисленням минулого на основі аналогії для вибудовування подальшого шляху, а у росіян – з перспективою очікування чогось нового, яке співвідноситься з часом.

Другий розділ "Методологічна база для виконання лінгвосеміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах" присвячена розробці ефективної комплексної методики діахронічної і семантико-мотиваційної реконструкції паремійних знаків із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах.

Необхідність розробки нової методики виконання лінгвосеміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу з позицій лінгвокультурології та інших суміжних з нею наук зумовлена складністю об'єкта дослідження, який не є суто лінгвістичним (М.Ф. Алефіренко, О.В. Тищенко та ін.).

Полідисциплінарний підхід до реконструкції паремійних знаків дасть можливість визначити співвідношення між формальним і етнографічним планом досліджуваних одиниць, а також виявити кореляцію етнічних і соціальних явищ з формою мовного знака.

Оскільки паремії з семантикою прогнозу складаються з двох частин – спостереження і прогнозу, то вважаємо за доцільне реконструювати спочатку сфери спостереження китайців і росіян для того, щоб визначити, на яких аспектах навколишнього світу при прогнозуванні майбутнього представники обох етносів фокусували свою увагу.

Далі аналізу підлягає друга частина паремійних знаків, де міститься власне прогноз, оскільки він є найбільш важливою частиною для свідомості носіїв китайської і російської мов (завдяки чому ці одиниці були утворені й функціонують). Такий підхід передбачає аналіз паремій із семантикою прогнозу і за сферою спостереження, і за сферою прогнозу як двох етапів логіко-семіотичної їх реконструкції.

Методична процедура виконання лінгвосеміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу здійснювалася у 5 основних етапів.

На першому етапі – класифікаційному – за допомогою структурного методу, зокрема, *методики компонентного аналізу* були визначені інтегральні семи, на основі яких було об'єднано паремійні одиниці в логіко-семіотичні й ФСГ в кожній мові. Оскільки диференційні семи є додатковими семантичними ознаками, що відображають національно-специфічні риси і характеристики сфери спостереження та сфери прогнозу, то саме вони сприяли встановленню інваріантно-варіантних відношень між одиницями всередині логіко-семіотичної групи.

Реконструкція буквальної та образної мотивації паремійних одиниць здійснена на другому етапі дослідження за допомогою семантико-мотиваційного методу, який дозволив визначити, який саме мотиватор або група мотиваторів забезпечили вербальне вираження специфічного змісту спостереження й прогнозу і чому саме цей мотиватор здатний концентрувати прогностичну семантику в кожній етнокультурі.

Розгляд мотивації як акту, що передує номінації (лінгвосеміозісу), сприяв вибору параметрів зіставлення. Ця процедура склала третій етап дослідження, на якому була визначена основа зіставлення – *tertium comparationis*, і, звичайно ж, це був мотив, оскільки він інваріантний по відношенню до безлічі його варіантних реалізацій. Так була здійснена логіко-семіотична реконструкція паремійних знаків – за типами модельованих ситуацій, в основі яких лежить певний мотив прогнозу.

Паралельно за допомогою процедури *фреймового моделювання* були реконструйовані домінантні фрейми-сценарії сфер спостереження і прогнозу. Ця процедура виконувалася на четвертому етапі дослідження.

Заключним (п'ятим) етапом була реконструкція мотиваторів, які в кожній мові забезпечують перехід ментальної складової у вербальну (трансформація культурного знака в мовної знак). Це дозволило наочно представити у вигляді схеми-моделі, як одна й та ж мотиваційна ознака вербалізується в китайській і російській мовах з урахуванням їх типологічної і генетичної характеристик. На цьому етапі проведено аналіз внутрішньої форми культурно-маркованих компонентів паремій-реалем, тобто їх предметно-образна реконструкція, з урахуванням опозицій: свої/чужі, багатство/бідність, верх/низ, початок/кінець, правий/лівий, радість/горе, життя/смерть, добро/зло, щастя/не-щастя.

Розроблена методика виявилася ефективною і перспективною.

Третій розділ "Логіко-семіотична реконструкція паремій із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах" містить процедури, механізми та операції реконструкції різних знакових інваріантних ситуацій, пов'язаних з прогнозами, які послужили джерелами для формування образної семантики прогнозу в паремійних знаках китайської і російської мов.

Типи ситуацій реконструйовані як інваріанти, які моделюються конкретними паремійними знаками (її варіантами) з семантикою прогнозу з урахуванням певних фреймів і семіотичних опозицій.

Буквальне значення паремій із семантикою прогнозу, а також символіка і образність дозволили представити їх інваріантну знаково-символічну модель УМОВА – НАСЛІДОК, яка представлена 4 ФСГ: 1) ФСГ "Прогноз погоди за небесними явищами"; 2) ФСГ "Прогноз погоди по вітру", 3) ФСГ "Прогноз погоди по хмарах, сонячній або похмурій погоді й дощах"; 4) ФСГ "Прогноз погоди за фізичними об'єктами", кожна з яких є одним із **домінантних фреймів-сценаріїв прогнозу**: *локативним* (ЩО (ХТО) [наявний, з'являється, проявляється] ДЕ – ДО ЧОГО); *темпоральним* (ЩО (ХТО) [наявний, з'являється, проявляється] КОЛИ – ДО ЧОГО); *атрибутивним* (ЩО (ХТО) [має будь-яку] ОЗНАКУ – ДО ЧОГО); *ідентифікаційним* (ЩО (ХТО) [спостерігається, відбувається] – БУДЕ (станеться, відбудеться, очікується) ЩО); *акціональним* (ХТО [робить] ЩО – БУДЕ (станеться, здійсниться) ЩО), характерним лише для 4 ФСГ, побудованої за моделлю АКЦІЯ – РЕАКЦІЯ.

Ці моделі є фреймаи-сценаріями тому, що одна й та ж ситуація прогнозу набуває потрібного знакопозначення (за допомогою паремійних знаків) залежно від того, який фрагмент цієї ситуації (його тут називаємо сценарій) був більш значущий для його найменування носіями кожної культури.

Перша когнітивна модель ЩО (ХТО) [наявний, з'являється, проявляється] ДЕ – ДО ЧОГО є локативним фреймом-сценарієм, який не є однорідним за складом паремійних одиниць у референтно-сигніфікативному плані, а тісно переплітається з іншими моделями, зокрема, з темпоральною й атрибутивною.

Трансформом цієї моделі є паремійні одиниці в китайській мові 彩虹出在东, 有雨也不凶; 彩虹出在西, 屋沟里淹死鸡。 (Веселка на сході, – навіть якщо і буде дощ, то незначний, а якщо веселка на заході, то буде такий сонячний дощ, що курка може потонути прямо у водостічній канаві), де сфера спостереження цілком відповідає першій частині моделі ЩО (ХТО) [наявний, з'являється, проявляється] ДЕ (ЩО? "веселка"; ДЕ? "на сході"), а ось сфера прогнозу ДО ЧОГО – представляє не власне прогноз дощової погоди, а його ознакову характеристику – "невеликого дощу", що свідчить про перетин цієї моделі з атрибутивним фреймом. Крім того, один паремійний знак представлений двовершинним фреймом у сфері спостереження ("Веселка" ДЕ? "на сході" й "Веселка" ДЕ? на "заході") і двома терміналами у сфері прогнозу (перший – "можливо, буде дощ незначний" і другий – "обов'язково буде дощ і дуже сильний").

Кит. 日 枷 风, 月 枷 雨; 日 枷 长 流水, 月 枷 午 时 风; 月 带 枷, 雨 沙 沙。
(Навколо сонця ореол – до вітру або дощу, так само ореол навколо місяця – до дощу

або вітру) має в російській мові паремійні відповідники, але вони переважно є одновершинними фреймами у сфері спостереження і з одним терміналом у сфері прогнозу: *ЩО? Кольцо ДЕ? вокруг луны – ДО ЧОГО? к ветру; ЩО? Кольцо ДЕ? вокруг солнца – ДО ЧОГО? к ненастью. Вокруг солнца туманный круг – к ветру; Вокруг луны появились два тусклых красноватых кольца – перед сильным морозом.*

Хоча наявні також і паремійні синоніми з двома вершинами і двома терміналами: *Если на солнцеворот солнце заглянет в лес, то осыплет деревья инеем; по реке пойдет – скует воду на три аршина*. У цьому прикладі локативність ДЕ? представлена в другій вершині цього фреймового сценарію: *по реке пойдет*, термінальна частина якого – власне сфера прогнозу містить яскраво виражену етнокультурну образно-символічну маркованість: *скует воду на три аршина*. А ось перша вершина сконструйована за темпоральною моделлю (*Если КОЛИ на солнцеворот солнце заглянет в лес*), яка містить образну метафору *солнце заглянет*, що відображає спостереження носіїв російської культури за природою і небесними явищами, а також за календарними циклами (*солнцеворот*) небесних світил.

Цей приклад свідчить про перехресні міжфреймові відношення компонентів моделей паремій із семантикою прогнозу: темпоральної і власне локативної. І це не випадково, бо пізнання світу людиною – представником будь-якої культури – завжди формувалося на основі логічної пізнавальної моделі: ЩО? – ДЕ? – КОЛИ?.

У китайській мові локативність в основному зафіксована у сфері спостережень за хмарами, які, звичайно, мають свої ознаки ДЕ? “в небі”: кит. 天上铁砧云, 很快大雨淋。 (Якщо в небі хмари як ковадло, значить, скоро буде проливний дощ). Такі візуальні асоціації у носіїв китайської мови відображені порівняльними конструкціями, які в експліцитній мовній формі маркують ознаку, що стала основою порівняння.

Друга когнітивна модель ЩО (ХТО) [наявний, з'являється, проявляється] КОЛИ – ДО ЧОГО є темпоральним фреймом-сценарієм. Характерною особливістю паремійних знаків цієї моделі є принцип протиставлення полівершинних вузлів і політермінальних наслідків: кит. 朝霞不出门, 晚霞行千里

。 (Якщо *ранкова* (КОЛИ? “вранці” і ЯКА?) зоря, то краще не виходити, а якщо *вечірня* зоря – сміливо вирушай у дорогу). Тут наявні перехресні зв'язки з атрибутивним фреймом. Якщо б цей приклад належав російській мові, то його коректніше було б віднести все ж таки до атрибутивної моделі через перевагу означальних відношень. Крім буквального прогнозу погоди в цій моделі виявлені також мовні одиниці з яскравою образністю і символікою, з наявністю реалем, що, в принципі, забезпечує характер контрасту, перехресність кодів, які впливають на превентивність і сугестивність паремійних утворень: кит. 早晨红霞, 点火烧茶; 傍晚红霞, 晒死青蛙; 东方起红霞, 天光落到夜; 早起红霞不到晚, 黄昏红霞晒破伞

。 (ЩО? Зарево з'явилося КОЛИ? вранці – розпалюй грубку і готуй чай (символічно-образний прогноз холодної погоди); ЩО? зарево з'явилося КОЛИ? ввечері – жаба може згоріти від сонця до смерті (символіко-образний прогноз спекотної погоди).

А ось російські паремії цієї моделі переважно одновершинні й однотермінальні: КОЛИ? *При восходе ЩО? солнце медленно выплывает из-за облаков – к хорошему дню*, однак також із перехресними зв'язками з іншими фреймами, у цьому випадку з атрибутивним фреймом: ознака ‘повільно висхідного сонця з-за хмар’.

Третя когнітивна модель ЩО (ХТО) [має будь-яку] ОЗНАКУ – ДО ЧОГО наочно розкриває способи мислення китайців і росіян у плані їхньої здатності характеризувати небесні об'єкти, спостерігаючи за ними, і надати пояснення у вигляді прогнозу. Як правило, і китайці, і росіяни, спостерігаючи за небесними явищами й об'єктами, фіксували ті їх характеристики, які віщували негоду: Сіре й темне небо віщувало бурю або сильний дощ: 天空灰布悬, 大雨必连绵。 (Небо вкрите сірою імлою – значить обов'язково буде проливний дощ); 四周天不亮, 必定有风浪。 (Якщо небо темне – значить буде буря). У російських пареміях фіксуємо послаблені міжфреймові зв'язки: *Если месяц в тусклой дымке – будет продолжительное ненастье; Крутой месяц – к холодной погоде; Луна покраснела – жди ветра-пострела; Месяц красен – к дождю; Багровые зори – к ветрам.*

Четверта когнітивна модель ЩО (ХТО) [спостерігається, відбувається] – БУДЕ (станеться, відбудеться, очікується) ЩО становить найбільш синтезовану схему номінації прогнозу погоди, яка заснована на комбінаціях логічних елементів всіх попередніх моделей: ДЕ спостерігається небесне явище, КОЛИ і за ЯКОЮ ознакою, тільки в різних трансформаціях, профілюючи один або кілька аспектів спостереження: 雷公先唱歌, 有雨也不多。 (Якщо грім начебто співає перед дощем, значить, навіть якщо і буде дощ, то незначний). У сфері спостереження небесне явище грім персоніфікується (“грим начебто співає”). У російських же прикладах ідентифікаційного фрейму-сценарію основне навантаження виконують метафори у сфері спостереження з семантикою умови: *Если молодой обвеивается ветром – весь месяц будет ветреный; Если молодой обмывается дождем – весь месяц будет дождливый.* Персоніфіковані дії небесного об'єкта – місяця, що передаються за допомогою зворотних дієслів: *молодик обвеивается, молодик обмывается* є джерелом асоціацій для ідентифікації спостереження з метою прогнозування. Ідентифікація того, що спостерігається, у даному випадку – місяць піддається діям вітру і дощу, заснована на акціональних характеристиках місяця, мовне маркування якого має яскраво виражену слов'янську культурну символіку в компоненті *молодик*, зумовлюючи сферу прогнозу – тривалої вітряної та дощової погоди.

Експліцитні й латентні порівняння спостерігаємо і в темпоральному фреймі цієї моделі, де приклади фіксують різницю у виборі еталонів порівняння китайцями й росіянами. Якщо в китайських прикладах хмари прямо порівнюються з замками, фортецями, гачками: кит. 清早城堡云, 下午雨淋淋; 天上炮台云, 来日雨淋淋; 天上钩钩云, 地上雨淋淋。 (Рано-вранці хмари як замки, – у другій половині дня буде дощ, а якщо хмари як фортеці, – то на другий день буде дощ; якщо хмари як гачки – прикмета дощової погоди), то в російських пареміях еталоном прихованого метафоричного порівняння є кільця: рос. *Если при закате солнца облака колечками – к дождю.* Однак при різних еталонах порівняння прогноз погоди є однаковим – віщує/передбачає дощову погоду. Для одиниць цієї моделі найбільшою мірою характерна символіка й образність.

П'ята когнітивна модель (ХТО [робить] ЩО – БУДЕ (станеться, здійсниться) ЩО) властива тільки для ФСГ "Прогноз погоди за фізичними об'єктами", інваріантом якої є модель АКЦІЯ-РЕАКЦІЯ, де у сфері спостереження роль агенса виконують представники тваринного світу: свійські й дикі тварини, і з їхньої поведінки носії китайської і російської культур судили про те, яка ж погода пов'язана з такою поведінкою, як реагують тварини на зміни погоди в певну пору року, час доби, в певному місці їх проживання і т.ін.

У китайській мові полівершинний і політермінальний фрейм 鸡晒翅, 雨凄凄 ; 鸡打窝 , 雨必多 ; 鸡落脚 , 有雨落。 (Якщо ХТО свійські птахи [роблять] ЩО широко розправляють крила і гріються на сонці, то значить буде дощ; якщо свійські птахи на сідалі махають крилами, значить буде багато дощів; якщо свійські птахи піднімаються на будь-які піднесення і стоять там, значить буде дощ) побудований за підтримки локативного фрейму (ДЕ? "гріються птахи"? "на сонці", ДЕ? "махають крилами"? "на сідалі", КУДИ? "піднімаються"? "на піднесення"), за допомогою якого і складається прогноз.

Паремійні утворення у своїй знаковій природі містять логічні опозиції, засновані на протиставленні тварин при виконанні ними одних і тих же дій: кит. 狗吃草, 雨必到 ; 猫衔草, 雨滔滔。 (Якщо собака їсть траву – значить скоро буде дощ; а якщо кішка їсть траву – значить буде сильний дощ).

Характерною знакоутворюваною властивістю цієї моделі є опозиційна діада верх/низ: кит. 蚂蚁上树, 大水盖路 ; 蚂蚁爬下地, 路上尘土飞。 (Якщо мурахи піднімаються на дерева, значить буде такий сильний дощ, що дороги вкриються водою; а якщо мурахи ховаються під землю, то значить довго буде сонячно і дороги вкриються пилом). Тут абстрактна опозиційність конкретизується за допомогою конкретних денотатів: "на дерева" – верх; "під землю" – низ. При цьому зафіксовано також одиниці, де модель спостереження – прогноз включає прямі опозиційні пари "високо/низько": кит. 燕子飞高是晴天, 燕子低飞雨连连。 (Якщо ластівки літають високо – гарна погода, низько – буде дощ). Спостерігали носії китайської культури і за часом прильоту ластівок, за яким передбачали настання весни й пов'язані з цим циклом польові роботи: кит. 燕子来得早, 播育秧大胆搞。 (Якщо ластівки прилетіли раніше, немає сумнівів, що можна орати й сіяти).

Для більш точного прогнозу китайці в одну прогностичну фреймову модель включали свої спостереження за поведінкою і діями різних птахів, що й зумовило їх гештальт-структуру: кит. 麻雀洗澡, 大雨要到 ; 山上竹鸡叫, 明天雨来到 ; 斑鸠吃力叫, 急报雨来到。 (Горобці купаються – буде дощ; бамбуковий птах (мешкає в бамбукових заростях) співає на горі – на наступний день буде дощ; горлиці сильно кричать – прогнозують сильний дощ).

У російській мові одиниці цієї логіко-семіотичної моделі, як правило, ритмічні, а тому одновершинні: *Гусь лапу поджигает – к стуже. Кошка лежит брюхом вверх – к теплу. Собака катается – к дождю и снегу.*

Ця модель відрізняється від інших тим, що тут прогноз будується на реальному спостереженні за реальною поведінкою представників тваринного світу, за їх діями за підтримки інших фреймів (переважно, в китайській мові).

У четвертому розділі **“Предметно-образна реконструкція реалем у паремійних знаках із семантикою прогнозу китайської і російської мов”** проаналізовано реалеми-ключові слова як фіксатори мотивації прогнозу, що дозволило виявити загальнокультурні закономірності формування стереотипів, а також національно-специфічні відмінності у зовнішній формі паремій із семантикою прогнозу.

Компоненти паремій є носіями етнокультурної інформації. Це, як правило, безеквівалентні й фонові слова, що містять у своїй образності все найістотніше в минулому і сьогоденні китайського і російського народів. Їх називають (Р.П. Зорівчак) реалемами з багатим етнокультурним потенціалом, які фіксують те, що актуально у всі часи для народної свідомості, у даному разі, – прогностичної, а таму заслуговує на зберігання.

При цьому слід відзначити, що специфіка граматичної і графічної систем китайської і російської мов впливає на мовну концептуалізацію як цілого паремійних знака, так і його компонентів. В європейських мовах мовної знак має високий ступінь абстракції, з одного боку, а в російській – ще й високий ступінь граматичної детермінованості. Китайський мовної знак – ієрогліф – відрізняється від звичного для європейського мислення способу мовної кодифікації дійсності. Будь-який китайський ієрогліф містить етимологічну інформацію в експліцитній формі, а тому деяка частина значення завжди залишається закритою для не носіїв китайської мови і культури (Тань Аошуан).

Активний наочно-образний компонент ієрогліфа, а також його граматична несамостійність, смислова залежність від контексту і відсутність чітких смислових меж у виявленні значення мовного знака перетворюють ієрогліф на унікальну лінгвоментальну одиницю. Ієрогліф як образно-знакова система відображає світогляд китайців і визначає їхню ментальність.

Мовний знак як білатеральна сутність в європейських мовах має план вираження і план змісту (позначене і позначення) об'єкта навколишньої дійсності. Внутрішня форма мовного знака, на відміну від китайського знака, не завжди є прозорою, і тому для її реконструкції потрібна безліч операцій.

У цій роботі увагу зосереджено на реконструкції тих мовних знаків-реалем – ключових слів паремій із семантикою прогнозу в китайській і російській мовах, які мають яскраво виражену національно-культурну маркованість або є позначеннями флори і фауни, або інших сфер життя китайців і росіян.

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави припустити, що, на перший погляд, усі денотати-компоненти паремійних знаків ужиті в буквальному смислі, але це не завжди так. Особливе місце займають реалеми з "Селянського побуту", зокрема, найменування такого домашнього артефакту матеріальної культури, яким є піч.

Спостереження китайців за цим артефактом послужили для складання прогнозу: 如果家里的灶台倒塌，那这个家庭就会陷入过不下去的悲剧。(Якщо в домі обвалилася піч, скоро в родині станеться страшна трагедія).

У російській прогностичній свідомості піч як артефакт та її складові частини (грубка, задорожка й ін.) служили центром спостереження для складання різних прогнозів, в основному, погоди: *Красный огонь в печи – к морозу; белый – к оттепели*, а також забобонів, заснованих на спостереженнях за поведінкою домашніх тварин, для яких піч була джерелом тепла: *Кошка в печурку – стужа на двор*. Повір'я росіян, засновані на спостереженнях за приготуваннями їжі, передбачали крім погоди (*Кашица в печи румянится – летом к дождю, зимой – к снегу*) удачу / невдачу, біду / везіння: *Каша из горшка вылезет из печи – к худу, в печь – к добру; Кирпич выпал из печи – к худу*. Забобони були і в тому, як розпалювати вогонь у печі, укладаючи дрова: *Не клади дрова в печь остряками – ссора будет*.

Роль реалем-ключових слів виконують і найменування різних тварин, птахів, комах і т.ін. У китайській паремії з семантикою прогнозу 如果猫头鹰夜里发出笑声, 意味着那个地方近日内会有人死亡。 (Якщо вночі лунає регіт пугача, значить, найближчим часом на тому місці хтось помре) реалема зі сфери тваринного світу – “пугач” пророкує смерть.

У російській мовній картині світу пугач, також як і ворон, віщує горе, що зафіксоване в таких паремійних знаках: *Филин да ворон злоеющие птицы, крик их – к несчастью; Филин не к добру кричит*. Але, в основному, в російській мові прогностична свідомість, пов'язана з сімейством совоподібних, відображає спостереження росіян за поведінкою сови, а не пугача, образними її характеристиками, серед яких зафіксована також символіка біди: *Сова не принесет добра*.

Реалемой тваринного світу при складанні прогнозу є також ключове слово “сорока” в паремійних знаках двох мов. Однак спостереження за цим птахом викликали неоднакові прогностичні асоціації у носіїв китайської і російської мов.

У китайській культурі сорока (喜鹊) є передвісником щастя, бо згідно з відомим міфологічним сюжетом сороки допомагають двом закоханим зустрітися. Це повір'я відображено в такому виразі, як 鹊桥会 – буквально "зустріч на сорочому мості" у значенні "побачення закоханих після тривалої розлуки". У китайській паремії 喜鹊在谁家门前或窗前停留, 谁家就会有喜事来临。цей птах (喜鹊) символізує вдачу.

Сама назва птиха в китайській мові є поєднанням ієрогліфів, що позначають "радість" і "сорока": 喜鹊叫,喜事到; 喜鹊枝头叫,出门晴天报。(Сорока сидить на гілці й співає – буде радість; Вранці сороки кричать – буде сонячний день).

У російських паремійних знаках крик сороки віщує гостей: *Сорока гостей накликала; Сорока даром не щекочет; Сорока сокочет – гостей пророчет; Не было сороки, а гости у порога!*. У словнику В.І. Даля зафіксовані й інші паремійні знаки з компонентом сорока: *Сорока под стреху лезет – ко вьюге; Сорока скачет на дому больного – к выздоровленью*.

Позитивну конотацію у двох досліджуваних мовах має реалема ластівка: кит. 燕子在谁家筑窝，谁家就兴旺。 (Ластівка плете гніздо на даху будинку – в сім'ї буде достаток). У словнику В.І. Даля “Пословицы и поговорки русского народа” зафіксована паремійна одиниця з компонентом *первая ласточка: Кто при первой ласточке умоется молоком, бел будет*, образність якої сягає найдавніших міфологічних уявлень про ластівку.

Роль реалеми в пареміях виконують і природні артефакти. Наприклад, камінь нефрит 玉器 (оригінальна форма цього китайського ієрогліфа, що означає "коштовний", складається з контурів дому з символами всередині нього – нефритовим намистом, раковини і глиняного глечика. Це свідчить про те, що в ранні часи появи писемності китайці вже збирали нефрит і використовували його для прикрас. Давньою формою ієрогліфа “王” “король” був символ нитки з нефритового намиста (донині використовується в Китаї як знак позначення вищих чинів влади), який у свідомості китайців є комплексом міфологічних і метафоричних уявлень про світ, невичерпним джерелом різних орнаментів. Загалом про нього говорять, що це історія матеріальної культури і відображення еволюції економічних відносин у Китаї.

Буддисти вважають, що саме з нефриту зроблений небесний трон Будди. У китайців є така прикмета: 长期佩带的玉无缘无故的就自然断裂了，预示着佩此玉者自己或家人会有生命危险。 (Якщо нефритовий камінь, який людина тривалий час носила з собою, раптово розколовся, це може бути знаком того, що життя цієї людини щось загрожує). Існує ще у китайців і таке повір'я: 如果佩玉变暗，则其主将遭遇不幸，或者说其主定是一个十恶不赦的坏人。 (якщо нефрит потемнів, то його власнику загрожує нещастя, або його власник – грішник, якого вже не виправити або важко виправити).

У російській лінгвокультурі прогностичних паремій з цим ключовим словом не зафіксовано. Проте є прислів'я *И на белом нефрите есть пятна*, образність якого розкривається на основі характеристик даного каменю, описаних вище. У принципі, образність і символіка нефриту в двох мовах збігається.

Прикмети китайців, на яких будувався прогноз, включають також реалеми – артефакти матеріальної культури, серед яких китайські палички для їжі: 筷子掉在地上预示将有客人来临。 (Якщо палички для їжі впали на підлогу, потрібно чекати на гостей). Аналогічно в російській мові є паремійний знак із ключовим словом рос. *вилка*, яка, якщо падає на підлогу, то прогнозує також приход гостей, точніше, приход гості жіночої статі. Зазвичай, якщо веделка падає, то це означає, що прийде небажана гостя. Тлумачиться це просто: веделка – предмет жіночого роду, а небажана вона тому, бо в неї є зубці. Значить, гостя прийде не з добрими намірами.

Забобонні прикмети мають свою особливу семіотику побудови міркувань. В їх основі лежать традиційні, загальнокультурні й національно-специфічні уявлення і вірування.

У досліджуваному матеріалі виявлено паремійні знаки, які побудовані на однакових реалемах, але які символізують протилежний прогноз: 左眼皮跳动预示着要有富贵事情出现, 右眼皮跳动预示着要发生灾祸. (Якщо смикається повіку на лівому оці – до багатства, а якщо на правому – до біди). Мотиваційною основою цієї паремії є філософія давніх китайців, які все чітко розрізняли за розміром, довжиною, розташуванням вгорі або внизу, ліворуч чи праворуч. Давні люди класифікували все, що розташовувалося ліворуч як Ян, а речі, які розташовувалися внизу і праворуч, як Ін. Звичай уважати ліву сторону чоловічою, а праву – жіночою зберігся і дотепер і стосується всіх аспектів повсякденного життя китайців. Згідно з легендою, після того, як прабатько китайської нації Паньгу став божеством, всі частини його тіла й органи перетворилися на Сонце, Місяць, зірки, гори, річки, озера, всі речі на Землі. За переказами, Сонце і Місяць були створені з двох очей Паньгу. Бог Сонця був лівим оком Паньгу, а Бог Місяця – правим оком. Це стало початком традиційного китайського звичаю: чоловіча частина – ліва, жіноча – права.

У російських прогнозах маємо протилежні прикмети: *Когда дергается правый глаз – к приятному известию, обещающему прибыль, радость, удачу. Когда дергается левый глаз – к слезам, потере, возможным неудачам, убыткам*. Припускаємо, що і в російській культурі опозиція правий / лівий має культурно-міфологічну та релігійну основу. Але правий – це позитивна конотація, бо стосується правди, справедливого і т.ін.

Як бачимо, народний прогноз і китайців, і росіян формувався життєвою (повсякденною, наївною, практичною) свідомістю, яка відображає спостереження, узагальнення або міфологічні й забобонні уявлення прогностичного характеру.

Результати дослідження дають підстави зробити наступні **висновки**:

Лінгвосеміотичний реконструкція паремійних утворень із семантикою прогнозу як одиниць, які демонструють здатність людини прогнозувати майбутнє, дозволила сконструювати інваріантну ситуацію прогнозу, що є синкретою і включає обсяг знань китайців і росіян про цю ситуацію, вербалізовану в паремійних варіантах і ключових словах, що входять до їх складу.

Розроблена методика аналізу виявилася ефективною, яка дала змогу визначити, на яких аспектах навколишнього світу при прогнозуванні майбутнього представники обох етносів фокусували свою увагу.

На основі розроблених у фразеології логічних класифікацій прислів'їв паремії із семантикою прогнозу реконструйовані як 1) логіко-синтаксичні, зокрема семантико-синтаксичні конструкції, і як 2) знаки, що містять і образний зміст, і буквально пряме значення.

Буквальне значення паремій із семантикою прогнозу, а також символіка й образність стали основними критеріями для ідентифікації паремій за 2 знаково-символічними моделями: УМОВА – НАСЛІДОК, АКЦІЯ – РЕАКЦІЯ. Перша модель включає 3 ФСГ паремій із семантикою прогнозу: 1) ФСГ "Прогноз погоди за небесними явищами", 2) "Прогноз погоди по вітру", 3) ФСГ "Прогноз погоди по хмарах, сонячній або похмурій погоді й дощам", друга – одну: 4) "Прогноз погоди за фізичними об'єктами".

У кожній з 3-х ФСГ визначено по 4 типи фреймових моделей: 1) локативна; 2) темпоральна; 3) атрибутивна; 4) ідентифікаційна, а в 4 ФСГ виділена ще й 5) модель – акціональна. Реконструйовані фрейми-сценарії не є однорідними за формою і значенням паремійних одиниць і демонструють глибокі перехресні міжфреймові зв'язки, що відображають схеми номінації прогнозу погоди носіями китайської та російської мов.

Можливість такого моделювання свідчить про рівень мовної свідомості китайців, який відображає їх проникливість і уважність, зокрема, їх здатність комбінувати свої спостереження в багатокомпонентні складні конструкції – гештальт-структури, що включають у фреймовий сценарій "спостереження-прогноз" по кілька вершинних терміналів і слотів. У російській мовній свідомості простежується перехресність фреймів переважно в рамках умовно-наслідкових складнопідрядних конструкцій з наявністю однієї вершини (головної частини – сфера спостереження) і одного терміналу (підрядної частини – сфера прогнозу).

Логіко-семіотичні моделі відображають складні когнітивні механізми мислення китайців і росіян, засновані на здатності двох етносів вибудовувати прогноз шляхом трансформацій семантичних процесів, зокрема, експліцитного порівняння – у китайців і метафоричного – у росіян, демонструючи можливість переосмислення спостережень за навколишньою дійсністю на основі асоціативної подібності з її явищами, об'єктами, предметами, їх елементами і частинами, що належать до різних концептосфер. У процесі асоціативного явного й латентного порівняння китайці й росіяни обирали як спільні, так і відмінні еталони: переважно денотати – в китайській мові та сигніфікати – в російській.

Характерною особливістю паремійних знаків є принцип протиставлення, а також наявність реалем, які забезпечують характер контрасту, перехресність кодів і впливають на превентивність і сугестивність паремійних утворень. Предметно-образна реконструкція мотиваційної основи реалем у паремійних знаках із семантикою прогнозу підтверджує припущення про те, що кожна національна мова є інструментом накопичення та зберігання культурно-значимої інформації. Реконструкція реалем дала змогу відтворити ті цінності, що є найважливішими для китайців і росіян при формуванні прогностичного фрагмента їх етномовних картин світу. Результати реконструкції реалем у сфері спостереження показали, що при прогнозуванні майбутнього увагу китайців і росіян в основному зосереджено на однакових сторонах навколишнього світу: природних явищах, небесних тілах, поведінці тварин і птахів, рослинному світі, артефактах тощо, які все ж мають різну культурну символіку, наприклад, кольору, концептуалізацію правого і лівого і т.ін.

Перспективами подальших досліджень є укладання етнокультурного прогностичного довідника в китайській і російській мовах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чжу Цзинтао. Источники мотивации семантики предсказания / прогноза в паремийных знаках русского и китайского языков / Цзинтао Чжу // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9

“Сучасні тенденції розвитку мов” : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. А.В. Корольова]. — К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. — Вип. 13. — С. 220–227.

2. Чжу Цзинтао. Когнитивный процесс выполнения лингвосемиотической реконструкции паремий с семантикой прогноза / Цзинтао Чжу // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського : [зб. наук. пр.] / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. — К. : Освіта України, 2016. — Вип. 31. — С. 149–160.

3. Чжу Цзинтао. Лингвосемиозис паремий с семантикой прогноза как народных примет и суеверий / Цзинтао Чжу // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. М.П. Баган]. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2016. — Т. 19, № 1. — С. 154–160.

4. Чжу Цзинтао. Логико-семиотическая реконструкция паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках / Цзинтао Чжу // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова/ Серія 9 “Сучасні тенденції розвитку мов” : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. А.В. Корольова]. — К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. — Вип. 14. — С. 215–225.

5. Чжу Цзинтао. Этапы становления понятия “прогнозирование” и его отражение в китайском и русском языковом сознании / Цзинтао Чжу // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. пр. молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [ред.-упоряд. В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. — Дрогобич : Посвіт, 2016. — Вип. 15. — С. 211–220. — ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863.

6. Чжу Цзинтао. Когнитивная операция сравнения в логических моделях паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках / Цзинтао Чжу // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. З.О. Валюх]. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2017. — Вип. 34. — С. 285–291.

7. Чжу Цзинтао. Методологические установки лингвокультурологии для выполнения лингвосемиотической реконструкции паремий с семантикой прогноза (на примере китайской и русской этнокультур) / Цзинтао Чжу // Science and Education a New Dimension. Philology / [ed. X. Vámos]. — Budapest, 2016. — IV (23), Issue 100. — С. 84–87. — p-ISSN 2308-5258, e-ISSN 2308-1996.

8. Чжу Цзинтао. Паремии с семантикой прогноза в китайском и русском языках / Цзинтао Чжу // Україна і світ: діалог мов та культур : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. — 01 квіт. 2016 р.). — К. : Вид. центр КНЛУ, 2016. — С. 448–450.

АНОТАЦІЯ

Чжу Цзинтао. Паремії із семантикою прогнозу у китайській та російській мовах: лінгвосемиотична реконструкція. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, МОН України, 2017.

У дисертації розроблено новий підхід до виконання лінгвосеміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу у китайській і російській мовах.

Запропоноване визначення паремій із семантикою прогнозу як мовних і культурних знаків; здійснено логіко-семіотичну реконструкцію смислової і структурної організації паремій із семантикою прогнозу за типами модельованих ситуацій із залученням процедури фреймового моделювання; представлено предметно-образну реконструкцію паремій із семантикою прогнозу за типами реалем – джерел прогнозу та їхнім відображенням у свідомості носіїв китайської і російської мов; визначено загальні тенденції у лінгвокогнітивній природі паремій із семантикою прогнозу та виявлено відмінності в національно-культурних паремійних варіантах, в їх мотивації і джерелах образності в китайській і російській мовах.

Ключові слова: лінгвосеміотична реконструкція, паремії із семантикою прогнозу, паремійні варіанти, фреймове моделювання, реалеми.

АННОТАЦИЯ

Чжу Цзинтао. Паремии с семантикой прогноза в китайском и русском языках: лингвосеміотическая реконструкция. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, МОН Украины, 2017.

В диссертации разработан новый подход к выполнению лингвосеміотической реконструкции паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках. Предложено определение паремий с семантикой прогноза как языковых и культурных знаков; осуществлена логико-семіотическая реконструкция смысловой и структурной организации паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках по типам моделируемых ситуаций с привлечением процедуры фреймового моделирования; представлена предметно-образная реконструкция паремий с семантикой прогноза по типам реалем – источников прогноза и их отражением в сознании носителей китайского и русского языков; определены общие тенденции в лингвокогнітивной природе паремий с семантикой прогноза и выявлены различия в национально-культурных паремійных вариантах, в их мотивации и источниках лингвокультурной информации (образности) в китайском и русском языках.

На основе разработанных в лингвистике логических классификаций пословиц паремии с семантикой прогноза реконструированы как 1) логико-синтаксические, в том числе семантико-синтаксические конструкции, и как 2) знаки, содержащие и образный смысл, и буквальное прямое значение.

Буквальное значение паремий с семантикой прогноза, а также символика и образность позволили представить 2 знаково-символические модели: УСЛОВИЕ – СЛЕДСТВИЕ, АКЦИЯ-РЕАКЦИЯ. Первая модель включает 3 ФСГ паремий с семантикой прогноза: 1) ФСГ Предсказания погоды по небесным явлениям; 2) ФСГ Предсказания погоды по ветру; 3) ФСГ Предсказания погоды по облакам, солнечной или пасмурной погоде и дождям, вторая – одну: 4) ФСГ Предсказания погоды по физическим объектам. В каждой из 3 ФСГ определены по 4 типа фреймовых

моделей: 1) локативная; 2) темпоральная; 3) атрибутивная; 4) идентификационная, в 4 ФСТ выделена 5) модель – акциональная.

Реконструированные фреймы-сценарии не являются однородными по форме и значению паремийных единиц и демонстрируют глубокие перекрестные межфреймовые связи. Возможность такого моделирования свидетельствует об уровне языкового сознания китайцев, который отражает их внимательность, в частности, способность комбинировать свои наблюдения в сложные гештальт-структуры. В русском языковом сознании прослеживается перекрестность фреймов преимущественно в рамках конструкций с одной вершиной и одним терминалом.

Логико-семиотические модели отражают сложные когнитивные механизмы мышления китайцев и русских, основанные на способности двух этносов выстраивать прогноз, задействуя трансформации семантических процессов, в частности, эксплицитного сравнения – у китайцев и метафорического – у русских, демонстрируя возможность переосмысления наблюдений за окружающей действительностью на основе ассоциативного сходства с ее явлениями, объектами, предметами, их элементами и частями, принадлежащими к разным концептосферам.

Предметно-образная реконструкция мотивационной основы реалем подтверждает предположение о том, что каждый национальный язык является средством накопления и хранения культурно значимой информации. Реконструкция реалем в паремийных знаках китайского и русского языков дала возможность увидеть, какие ценности являются наиболее важными для китайцев и русских при воссоздании одного из фрагментов их этноязыковых картин мира – прогностического.

Ключевые слова: лингвосемиотическая реконструкция, паремии с семантикой прогноза, паремийные варианты, фреймовое моделирование, реалемы.

SUMMARY

Zhu Jintao. *Paremiology with Semantics of Forecast in the Chinese and Russian Languages: Linguosemiotic Reconstruction.* – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Philology, Specialty 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2017.

In the thesis a new approach to the implementation of linguosemiotic reconstruction of paremiology with the semantics of forecast in the Chinese and Russian languages has been developed. The definition of paremiology with the semantics of forecast as linguistic and cultural signs has been proposed. Logico-semiotic reconstruction of the semantic and structural organization of the paremiology with the semantics of forecast in the Chinese and Russian languages has been carried out according to the types of modelled situations with the use of the frame modelling procedure. A subject-shaped reconstruction of the paremiology with the semantics of forecast has been represented according to the types of realem, i.e. sources of forecast and their reflection in the minds of the carriers of the Chinese and Russian languages. General tendencies in the linguistic cognitive nature of paremiology with the semantics of forecast have been determined and differences in national-cultural paremiology variants have been revealed, especially in their motivation and sources of linguocultural information (shape) in the Chinese and Russian languages.

Keywords: linguosemiotic reconstruction, paremias with the semantics of forecast, paremia variants, frame modelling, realemes.